

BO‘LAJAK INGLIZ TILI FANI O‘QITUVCHILARINING JAHON PSIXOLOGLARI TOMONIDAN TADQIQ ETILISHI

Ataxo‘jayeva Shaxlo Anvarovna

University of Business and Science universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrası o‘qituvchisi,
Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD

***Annotatsiya:** ushbu maqolada ingliz tili o‘qituvchilarini tadqiq etish jarayoni haqida fikr yuritiladi. Jahon va o‘zbek psixologlarining tadqiqot obyekti sifatida tanlangan o‘qituvchi va uning jamiyatdagi roli ochib beriladi.*

***Kalit so‘zlar:** bo‘lajak ingliz tili fani o‘qituvchilari, jahon psixologlari, psixologik omil, o‘quv faoliyati.*

O‘zbekistonda o‘qituvchilar ustida qator tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, unda olimlarimizdan Sh.R. Baratov, M.G. Davletshin, A. M. Jabborov, S.N. Jo‘rayeva, E. G‘. G‘oziyev, B.M. Karimova, Z. T. Nishonova, A.I. Rasulov, F.A.Akramova, B.R. Qodirov, D.A. Sobirova, N.S. Safayevlar ilmiy ishlaridagi shaxsning muomala madaniyati, o‘qituvchi-o‘quvchi hamkorligining muhim psixologik omili bo‘lgan mustaqil fikrlash, muomalaning o‘quv faoliyatini boshqarishdagi roli, o‘quvchilar bilan munosabat o‘rnatishdagi hamkorlik va shaxslararo munosabatlarning o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan sotsial intellekt faktorlari tadqiq etilgan.

Bugungi kunda o‘qituvchining shaxsi, uning o‘z o‘quvchilari bilan hamkorlikdagi faoliyatlari, dars va o‘quv sohasidagi boshqaruv roliga bag‘ishlanlangan ko‘pgina tadqiqot ishlari borki, ular bergan ma‘lumotlarga ko‘ra xorijiy psixologlarning tadqiqotlarini nazarimiz doirasida ko‘rib chiqishimiz kerak.

Sotsial intellektning tarkib topishi hamda shakllanish jarayonini o‘rganishga yo‘nalgan tadqiqotlarni xorij olimlaridan G. Ayzenk, M. Vertgeymer, G. Ollport, L. Levi-Bryul, Dj. Kempion, L. Terstoun, Dj. Meyer, V. Keller, K. Dunker, P. Selov hamda Dj Brunner, U. Charlzvort, J. Piajelarning ilmiy izlanishlarida ko‘rish mumkin.

Xususan, B. Ananyev, V. Shadrikov, Ye. Stepanova, L. Venger, B. Velichkovskiy, B. Aseyev, Ye. Il’in, K. Abulxanova-Slavskaya, Ye. Xlistova, D. Lyusin kabi Rossiya Federatsiyasi psixolog olimlari ham ilmiy izlanishlar amalga

oshirishgan bo‘lib, intellekt – inson aqliy faoliyatining muayyan shakli sifatida o‘rganilib, o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berilgan.

Bu borada keyingi yillarda olimlar har bir kasb doirasida ijtimoiy intellektning shakllanishi va rivojlanishi, shaxslarning ijtimoiylashuvini turli sohalarga bo‘lib o‘rgana boshlashdi. Shuningdek, o‘qituvchilar kesimida olib borilgan tadqiqot ishlari ham ularning kasbiy yo‘nalganliklari doirasida ijtimoiylashuvi turlicha ekanligini ko‘rsatadi. Bu boradagi izlanishlardan biri rossiyalik olim R.D. Kaverina tomonidan olib borilgan.

Ijtimoiy intellektning muayyan tasnifi mavjud emas, xususan, bu tushuncha ijtimoiy tajriba, qobiliyat kabi xususiyatlarni o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, umumiy yoki ijtimoiy kompetentlik kabi boshqa tushunchalarni ham qamrab oladi.

Shuningdek, sotsial intellekt konstruktiv omillar bilan ham bog‘liq – o‘ziga ishonch, qat’iyatlilik his-tuyg‘ularni nazorat qilish yetakchilik va ishdan qoniqish. Ta’lim sharoiti bilan sotsial intellektning ta’siriga oid tadqiqot ishlari yetarli bo‘lmasada, ammo muhim takliflarni taqdim etadi. O‘quvchilarning ijtimoiy intellekti bilan ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatlari o‘rtasida ijobiy korrelyatsiya qayd etildi. Soares, Francischetto, Peçanha, Miranda va Dutra o‘z tadqiqotlarida umumiy iste’dodlar va ta’lim yutuqlari o‘rtasidagi bog‘liqlik e’tiborga loyiq ekanligini aniqladilar. Song, Huang, Peng, Law, Wong va Chen sotsial intellekt va ta’lim yutuqlari o‘rtasida muhim bog‘liqlik mavjudligini aniqladi. Ijtimoiy intellekt o‘quv sharoitida talabalarning ijtimoiy aloqalarining mukammalligi bilan e’tiborga loyiq munosabatlarni taqdim etdi. Costa, Ripoll, Sánchez va Carvalho talaba qizlar uchun muammoni hal qilishning namoyon bo‘lishidagi farqlarni qayd etdi.

Sotsial intellekt haqida so‘z borar ekan, yana bir haqli savol tug‘iladi; sotsial intellekt nima? Uni qanday qo‘llash kerak? U qaysi kontekstda ishlatilishi mumkin? Bular tadqiqotchilarni sotsial intellekt konstruksiyasini aniqlash va tushuntirishga majbur qilgan savollar edi. Tadqiqotchilar orasida Mayer, Salovey va Karuso sotsial intellektni to‘rtta bo‘limga taqsimladilar:

- fikrni kuchaytirish uchun his-tuyg‘ular;
- his-tuyg‘ularni mashq qilish;
- his-tuyg‘ularni tushunish;
- his-tuyg‘ularni tartibga solish.

Boshqa olimlar tomonidan ochiq va cheklangan xatti-harakatlarga urg‘u beriladi va tajribaga ega bo‘lish ham insonning sotsial intellektini belgilaydi, deb ko‘rsatiladi. Insonning tajribadan qochmasligi, xayolparastlik, mulohazalilik, plastiklik,

izlanuvchanlik va individuallik fazilatlarini namoyon qiladi, tajribalardan qochadigan odam esa, kamtarlik, an'anaviylik va eskirgan urf-odatlariga sodiqlikni ko'rsatadi. Xuddi shu tarzda, Mayer, Salovey va Caruso ijtimoiy intellektni bilish va aniqlashda sezilarli kamchiliklar mavjud ekanini ta'kidladilar, chunki u hali ham noaniq bo'lib, sotsial intellektni to'g'ri va yetarli ma'lumot bilan tavsiflay olmaydi. Muvaffaqiyatga bo'lgan ehtiyoj, aqlning kuchi, iroda kuchi, qoniqish va motivatsiyaga ega bo'lish kabi psixosomatik fazilatlarni sotsial intellekt deya ta'kidlashdan ko'ra, uni aniq belgilash, baholash, talqin qilish va tavsiflash kerak. Yuqoridagi izoh sotsial intellektning keng va xilma-xil ta'sirini aniqlaydi va ta'kidlaydi. Shunga qaramay, ijtimoiy intellektni yanada atroflicha o'rganish, aniqlashtirish va qayta tasniflash kerak, chunki u hali ham aniq, muayyan tavsif, tushuntirish va tasniflashga ehtiyoj sezadi, hamda olimlar tomonidan keng ma'noda qabul qilinadi.

Sotsial intellektning farqi uning o'rganilishi bilan bog'liqligi, yutuqlari yoki kelgusi vaziyatlarni prognoz qilish qobiliyati bilan bog'liq bo'lishi mumkindir, ehtimol. Bu fikr boshqaruv ko'nikmalari va ish taqdimotlari uchun sotsial intellektni o'rgangan olimlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Sotsial intellektning qo'shimcha arxetipi mavjud bo'lib, u aniqlik, ishonchlilik, ifodalilik, guruhga moslashish va muvaffaqiyatga erishish yo'lida birlashish, verbal va noverbal muloqot, insonlarni anglash, ularning kelgusi harakatlarini prognozlash malakalarini o'z ichiga oladi. Edmond-Kiger, Taker va Yost ijtimoiy intellektidagi individual farqlarni qayd etdilar.

Garchi sotsial intellekt Salovey va Mayer tomonidan ishlab chiqilgan bo'lsa-da, lekin u Golemanning kitobi bilan 1995-yilda tanilgan. Sotsial va hissiy intellektning amaliyligini hozirda ahamiyatsiz deb bo'lmaydi. Bugungi kunda tadqiqotchilar akademik hayotda, ishda va hatto shaxsiy hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun sotsial va hissiy intellektni almashtirishga harakat qilmoqdalar. Bugungi kunda olimlar intellektual fikrlash bilan hissiy yoki ijtimoiy tajribani bir-biriga zid emas, balki inson resurslarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash uchun sotsial intellekt va hissiy intellektni juda yuqori baholaydilar. Ba'zi tadqiqotchilar buni ijtimoiy kompetensiya deb atashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.
2. Ataxo‘jayeva, S. A. (2020). INGLIZ TILINI O‘RGATISHDA LOYIXA ISHINI TASHKIL QILISHNING AFZALLIKLARI. *Science and Education*, 1(1), 403-406.
3. Shaxlo Anvarovna Ataxo‘Jayeva (2023). O‘QITUVCHILARINING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 4 (TMA Conference), 111-115.
4. Nortoji Jumayevich Eshnayev, & Shahlo Anvarovna Atakhujaeva (2021). SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR AND ITS ESSENCE. *Academic research in educational sciences*, 2 (CSPI conference 1), 371-375.
5. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH TEACHERS ‘ SOCIAL INTELLIGENCE.
6. Anvarovna, A. S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(4), 169-172.
7. Atakhujaeva, S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*.
8. Anvarovna, A. S. CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.